

JAUNŲ SUAUGUSIŲJŲ SUBJEKTYVIAI SUVOKTO SEKSUALINIO PRIEKABIAVIMO PATYRIMO, ATSAKO Į SEKSUALINĮ PRIEKABIAVIMĄ IR SEKSUALINIO PRIEKABIAVIMO PASEKMIŲ ANALIZĖ

Monika Čeponytė, Kristina Žardeckaitė-Matulaitienė
Vytauto Didžiojo universitetas

Santrauka

Tyrimo tikslas – atskleisti subjektyvų jaunų suaugusiųjų seksualinio priekabiavimo patyrimą, šio patyrimo pasekmių ir atsako į seksualinį priekabiavimą suvokimą bei vertinimą.

Medžiaga ir metodai. 2019 m. vasario–kovo mėnesiais atliktas kokybinis tyrimas, kuriame dalyvavo 62 informantai (60 moterų ir 2 vyrai) nuo 18 iki 40 metų amžiaus, patyrę seksualinį priekabiavimą ne anksčiau kaip prieš 6 mėnesius. Informantai atrinkti netikimybinės atrankos būdu. Siekiant atskleisti subjektyvų seksualinio priekabiavimo patirties suvokimą ir su juo susijusius veiksnius, atlikta atsakymų į atvirus tyrimo klausimus turinio analizė.

Rezultatai. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad seksualinį priekabiavimą patyrę asmenys susiduria su sunkumais identifikuoti patirtį ir yra linkę abejoti savo neigiamais išgyvenimais, jiems trūksta žinių apie seksualinį priekabiavimą, nežino, kaip vertinti priekabautojo socialiniam statusui prieštaraujantį elgesį. Seksualinio priekabiavimo patyrimas siejamas su sunkumais palaikant romantinius ir seksualinius santykius, pasikeitusiu požiūriu į savo išvaizdą, taip pat užsitęsusių nesaugumo jausmu ir savo mobilumo ribojimu, didesniu domėjimusi seksualinio priekabiavimo problema. Tyrimo duomenų analizė parodė, jog į seksualinį priekabiavimą dažniausiai reaguojama elgesį ignoruojant ar vengiant kontakto su priekabautoju, netiesiogiai išreiškiant nepasitenkinimą elgesiu, daug rečiau pasirenkami asertyvūs atsako į seksualinį priekabiavimą būdai.

Išvados. Seksualinio priekabiavimo patyrimas ir šio patyrimo suvokimas yra ilgalaikiai procesai, kuriems reikšmingos įtakos turi įvairūs aplinkos veiksniai ir turimos žinios apie seksualinį priekabiavimą. Net pasibaigus seksualiniam priekabiavimui, šis patyrimas gali būti iš naujo išgyvenamas ir permašomas, todėl nesibaigia kartu su pasibaigusiu nepageidaujamu seksualinio pobūdžio elgesiu. Vienkartinė seksualinio priekabiavimo patirtis gali kokybiškai paveikti nukentėjusiojo asmeninį ir socialinį gyvenimą, turėti reikšmingos įtakos savęs ir aplinkos vertinimui. Seksualinio priekabiavimo pasekmės siejamos su pasikeitusiu požiūriu į seksualinio priekabiavimo problemą ir savo išvaizdą, taip pat su socialinių santykių kūrimo ir palaikymo sunkumais. Dažniausiai pasirenkamas pasyvus atsakas į seksualinį priekabiavimą, taikomi ir skirtingi atsako į priekabiavimą būdai priklausomai nuo situacijos ypatumų.

Reikšminiai žodžiai: seksualinio priekabiavimo suvokimas ir pasekmės, atsakas į seksualinį priekabiavimą, jauni suaugusieji.

ĮVADAS

2017 m. prasidėjęs „MeToo“ judėjimas neaplenkė Lietuvos ir tapo pirmuoju ryškiu ir įsimintinu įvykiu, paskatinusiu nuo seksualinio priekabiavimo nukentėjusius asmenis viešai prabilti apie savo patirtį. Viešas pasidalijimas savo patyrimu tapo iššūkiu ne tik seksualinio priekabiavimo aukoms, bet ir visuomenei, stojusiai į akistatą su faktais, rodančiais, jog seksualinis priekabiavimas yra rimta socialinė problema,

reikalaujanti sprendimo. Vis dėlto tiek judėjimo pradžioje, tiek praėjus keleriems metams galima pastebėti panašią tendenciją – nenorą gilintis ir suprasti nuo seksualinio priekabiavimo nukentėjusių asmenų individualaus patyrimo ir subjektyviai suvokiamų pasekmių. Moksliniuose tyrimuose seksualinį priekabiavimą vis dar pasirenkama analizuoti kaip kiekybiškai klausimynais išmatuojamą patirtį, o apie pasekmes kalbama netiesiogiai, nesigilinant į individualų poveikį asmens sveikatai ir socialiniam gyvenimui.

Tradiciškai seksualinis priekabiavimas suprantamas remiantis įstatymais. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme jis apibrėžiamas kaip „nepageidaujamas užgaulus, žodžiu, raštu ar

Adresas susirašinėti: Kristina Žardeckaitė-Matulaitienė
Vytauto Didžiojo universitetas
Jonavos g. 66/328, 44171 Kaunas
El. p. kristina.zardeckaitė-matulaitiene@vdu.lt

fiziniu veiksmu išreikštas seksualinio pobūdžio elgesys su asmeniu, kai tokį elgesį lemia tikslas ar jo poveikis pakenkti asmens orumui, ypač sukuriant bauginančią, priešišką, žeminančią ar įžeidžiančią aplinką“ [1]. Seksualinis priekabiavimas gali būti tiek fizinis, tiek žodinis ar nežodinis elgesys, kuriuo sukuriamas darbu ir mokslui priešiška aplinka ir pažeidžiamas asmens orumas. Jis gali pasireikšti nuo akivaizdaus ir lengvai atpažįstamo, kaip *paslauga už paslaugą* – aiškiai suprantamas seksualinių santykių reikalavimas mainais už geresnes sąlygas ar blogų sąlygų nebuvimą, iki ne tokio akivaizdaus ir priklausančio nuo asmeninės veiksmų interpretacijos: *priekabiavimo dėl lyties* (įžeidžiantys, seksistiniai komentarai, pastabos) ir *nepageidaujamo seksualinio pobūdžio dėmesio* (seksualinio pobūdžio fizinis, verbalinis ar neverbalinis elgesys) [2, 3]. Nepaisant oficialaus reiškinių apibrėžimo, seksualinis priekabiavimas visuomet yra subjektyvus patyrimas ir tai, ar veiksmai bus laikomi seksualiniu priekabiavimu, nusprendžia nukentėjęs asmuo pagal savo reiškinių suvokimą [2]. Būtent dėl subjektyvumo ne visas elgesys, atitinkantis teisinį seksualinio priekabiavimo apibrėžimą, tokiu laikomas. Pastebima, jog moksliniuose tyrimuose vyraujantis teisinis požiūris į šį reiškinį neleidžia užfiksuoti tų atvejų, kurie subjektyviai vertinami kaip seksualinis priekabiavimas, tačiau neatitinka teisinio apibrėžimo. Užsienio šalių tyrimai patvirtina, kad seksualinis priekabiavimas darbe ir mokslo įstaigose apima tik dalį visų seksualinio priekabiavimo atvejų, daug dažniau su šiuo reiškiniu susiduriama viešosiose vietose ir internete [4, 5]. Įvairių tyrimų duomenimis, seksualinis priekabiavimas paliečia iki 80 proc. moterų ir iki 40 proc. vyrų. Su šia problema dažniausiai susiduria pilnamečiai asmenys iki 40 m., vėliau ši patirtis nurodoma kur kas rečiau [5, 6].

Viena vertus, dar XX a. antrojoje pusėje pradėti seksualinio priekabiavimo tyrimai leido susiformuoti gana aiškiam reiškinių suvokimui, vis dėlto iki šiol trūksta tyrimų, kuriuose būtų analizuojamas sąmoningas savo patirties suvokimas. Seksualinis priekabiavimas vis dar išlieka viena dažniausiai patiriamų diskriminacijos formų jaunų suaugusiųjų grupėje, tačiau tyrimai rodo, jog tik nedidelė dalis tyrimo dalyvių savo patirtį įvardija kaip seksualinį priekabiavimą, nors ir nurodo susidūrę su veiksmais, kurie gali būti tokiais laikomi [7–13]. Įvairūs tyrimai atskleidžia, kad tokia sąmoningai nesuvokta ir kaip seksualinis priekabiavimas neįvardyta patirtis turi neigiamų pasekmių asmens psichologinei, emocinei ir fizinei sveikatai. Seksualinio priekabiavimo patirtis darbo ar

studijų aplinkoje susijusi su labiau išreikštais depresyškumu ir nerimo rodikliais, taip pat žemesne gyvenimo kokybe, dažniau vartojamu alkoholiu, neigiamomis nuostatomis į pasaulį [7, 14, 15]. Seksualinio priekabiavimo tyrimai kariuomenėje parodė, kad tiek vyrai, tiek moterys, patyrę seksualinį priekabiavimą, pasižymi labiau išreikštu depresyškumu, taip pat nurodo stipresnius somatinius simptomus [16]. Moterų gatvėje patiriamas seksualinis priekabiavimas susijęs su padidėjusiu nesaugumo jausmu bei savo mobilumo ribojimu. Nepaisant to, jog nuo seksualinio priekabiavimo gali nukentėti abiejų lyčių asmenys, vis dėlto didžiausias dėmesys skiriamas moterų seksualinio priekabiavimo patirčiai [17].

Remiantis iki šiol aptartais tyrimais galima sakyti, kad seksualinis priekabiavimas visuomet yra subjektyvus patyrimas, kurio interpretacija gali skirtis priklausomai nuo asmens suvokimo. Vis dėlto moksliniuose tyrimuose retai atkreipiamas dėmesys į šį subjektyvumo veiksnį. Iki šiol seksualinio priekabiavimo tyrimuose daugiausia naudoti kiekybiniai tyrimo metodai, kurie, nors ir suteikia informacijos apie reiškinių paplitimą ir šios patirties sąsajas su asmens sveikata, nesudaro galimybės suprasti, kaip pats nukentėjęs asmuo suvokia savo patyrimą ir kaip vertina šio reikšmingo išgyvenimo poveikį savo sveikatai, požiūriui į save ir aplinką. Seksualinis priekabiavimas yra ne tik grėsmingą ir priešišką aplinką kuriantis veiksmas, kuriuo žeminamas asmens orumas, bet jis atlieka ir seksualinio sudaiktinimo funkciją tiek moterų, tiek vyrų atžvilgiu [18, 19], skatina laikytis tradicinio lyties vaidmens [20, 21], todėl galima manyti, jog pirmiausia yra nukreiptas į asmens savęs ir savo kūno suvokimą [18]. Siekiant geriau suprasti šį savęs ir seksualinio priekabiavimo suvokimo procesą svarbu analizuoti individualų patyrimą. Kokybinis tyrimas ne tik padeda geriau suvokti reiškinį, bet ir gali atskleisti su asmens sveikata susijusius veiksnius, kurie neišryškėja kiekybiniuose tyrimuose, parodyti, kaip nuo seksualinio priekabiavimo nukentėję asmenys sąmoningai suvokia patirties sąsajas su pablogėjusia psichologine ir emocine bei fizine sveikata, kas gali būti reikšmingu kreipimosi arba nesikreipimo pagalbos veiksmu [22, 23].

Įvairūs tyrimai rodo, kad seksualinio priekabiavimo problema yra dažna ir Lietuvos aukštojo mokslo įstaigose bei organizacijos [7, 9–13, 24], tačiau nežinoma apie seksualinio priekabiavimo atvejus, kurie neatitinka teisinio reiškinių apibrėžimo. Nepaisant didelio nuo seksualinio priekabiavimo nukentėjusiųjų skaičiaus, apie seksualinį priekabiavimą vis

dar retai pranešama. Tiek moterys, tiek vyrai seksualinio priekabiavimo atvejus dažniau ignoruoja arba niekaip nereaguoja į šią patirtį net ir esant galimybei pranešti apie priekabautojo veiksmus ir sulaukti teisinės pagalbos [25]. Trūksta tyrimų, kuriuose būtų analizuojama gatvės seksualinio priekabiavimo bei seksualinio priekabiavimo internete patirtis ir atsako į šias priekabiavimo formas būdai.

Galima teigti, kad seksualinio priekabiavimo patyrimas yra traumuojančias išgyvenimas, pakeičiantis požiūrį į aplinką ir save, o poreikis kreiptis pagalbos patyrus seksualinį priekabiavimą neretai pakeičiamas baime dėl savo ateities, manoma, jog seksualinio priekabiavimo patirtis nebus vertinama rimtai [24]. Nors nėra abejonų dėl neigiamų seksualinio priekabiavimo pasekmių asmens psichologinei ir fizinei sveikatai, vis dėlto reikia pasakyti, kad moksliniuose tyrimuose seksualinis priekabiavimas neretai laikomas laiko požiūriu apibrėžtu veiksmu, turinčiu aiškią pradžią ir pabaigą, ir vertinamas remiantis klausimynais, kuriuose prašoma nurodyti, kaip dažnai praeityje asmuo patyrė veiksmus, atitinkančius teisinį seksualinio priekabiavimo apibrėžimą. Toks seksualinio priekabiavimo patyrimo vertinimas leidžia užfiksuoti seksualinio priekabiavimo paplitimo mastus, tačiau nesuteikia informacijos apie individualų reiškinio suvokimą, subjektyvų patirties vertinimą ir subjektyviai suvoktas pasekmes. Apibendrinant galima teigti, jog trūksta mokslinių tyrimų, kuriuose būtų analizuojama nuo seksualinio priekabiavimo nukentėjusių asmenų individualiai suvokta patirtis. Nors seksualinis priekabiavimas visuomet yra subjektyvus išgyvenimas, tačiau moksliniuose tyrimuose taikomi kiekybiniai tyrimų metodai dažnai skatina į šį reiškinį žvelgti kaip į kiekybiškai išmatuojamą patirtį ignoruojant tuos patyrimo aspektus, kurie svarbūs patiems nukentėjusiems asmenims. Kiekybiniuose tyrimuose dėmesys skiriamas konkrečioms, išmatuojamiems kintamiesiems, o tai neleidžia suprasti dinamiškų ir sudėtingų procesų, kurių metu nuo seksualinio priekabiavimo nukentėję asmenys įprasmina šį patyrimą ir vertina taikytų įveikos strategijų efektyvumą. Atsižvelgiant į tai, kad seksualinį priekabiavimą Lietuvoje patiria beveik trečdalis moterų [6], tačiau dažniausiai apie šią patirtį nepranešama, o informacijos apie vyrų seksualinio priekabiavimo patirtį kol kas nėra, šio tyrimo rezultatai gali būti reikšmingi specialistams, norintiems suteikti tinkamą psichologinę pagalbą nukentėjusiems asmenims, taip pat planuojantiems seksualinio priekabiavimo prevenciją. Siekiant įvertinti individualų seksualinio priekabiavimo

patyrimą ir su juo susijusius aspektus, šiame tyrime seksualiniu priekabiavimu laikomas teisinis šio reiškinio apibrėžimas atitinkantis elgesys, pasireiškiantis darbovietėse ir švietimo įstaigose, viešosiose vietose bei internete.

Šio darbo tikslas – atskleisti subjektyvų jaunų suaugusiųjų seksualinio priekabiavimo patyrimą, šio patyrimo pasekmių ir pasirinktų įveikos strategijų suvokimą bei vertinimą. Tyrimo klausimai:

- Kokį elgesį jauni suaugusieji laiko seksualiniu priekabiavimu?
- Kaip jie subjektyviai išgyvena seksualinio priekabiavimo patyrimą ir jo pasekmes?
- Kokiais būdais jauni suaugusieji reaguoja į seksualinį priekabiavimą?

MEDŽIAGA IR METODAI

2019 m. vasario–kovo mėnesiais atliktas mišrus kokybinis ir kiekybinis tyrimas, kurio metu buvo taikoma lygiagrečiai vykstančių procedūrų strategija. Kiekybiniame tyrime dalyvavo ir į tyrimo anketos klausimus atsakė 181 seksualinį priekabiavimą patyręs asmuo (158 moterys ir 23 vyrai), į kokybinio tyrimo klausimus atsakė 77 informantai (74 moterys ir 3 vyrai). Informantų amžius – nuo 18 iki 38 metų. Informantai atrinkti netikimybinės (patogiosios) atrankos būdu – tyrime dalyvavo socialiniame tinkle „Facebook“ paskelbtu tyrimo kvietimu susidomėję asmenys. Informantai atrinkti ir sniego gniūžtės principu.

Tyrimo instrumentai. Siekiant geriau suprasti subjektyviai suvokiamą seksualinio priekabiavimo patirtį ir su ja susijusius veiksmus, pasirinktas kokybinis tyrimo metodas. Remiantis moksliniais tyrimais [26] internetinės apklausos būdu atliekamas kokybinis tyrimas informantams suteikia galimybę permąstyti savo patirtį prieš ją pasidalijant, taip pat prireikus leidžia koreguoti atsakymus, todėl tyrimo metu gaunami labiau apgalvoti ir reflektuoti atsakymai. Atsižvelgiant į šio tyrimo temos jautrumą, tyrimo klausimai pateikti internetinės apklausos būdu. Informantams buvo pateikiami atviro tipo klausimai, kuriuose prašoma plačiau papasakoti apie paskutinį seksualinio priekabiavimo patyrimo atvejį, subjektyviai suvoktas pasekmes, atsako į seksualinį priekabiavimą būdus. Iš viso informantai pateikė 77 atsakymus į atvirus tyrimo klausimus. Atlikus tikslią atsakymų į atvirus tyrimo klausimus atranką, analizuojamų atsakymų skaičius sumažėjo iki 62. Į atranką neįtraukti 15 informantų atsakymai, 4 iš jų netenkino tyrimui pasirinkto amžiaus kriterijaus, 2 atsakymuose aprašyti vaikystėje įvykę seksualinės prievartos atvejai, 9 atsakymai vertinti

kaip neinterpretuoti, nes jų turinys buvo per siauras tolesnei analizei. Taigi pagrindiniam tyrimui naudoti 62 informantų atsakymai į atvirus tyrimo klausimus.

Siekiant išsaugoti informantų anonimiškumą ir duomenų konfidencialumą, tyrimo metu nebuvo prašoma tapatybę galinčios atskleisti informacijos, straipsnyje pateikiami ne išsamūs tyrimo dalyvių atsakymai, o tik jų dalys (pateikiamų citatų kalba netaisyta).

Atsakymų į atvirus tyrimo klausimus analizei taikytas turinio analizės metodas [27], leidžiantis lanksčiai analizuoti informantų atsakymus, išskirti, nagrinėti ir pateikti tyrimo duomenų temas. Duomenų analizė paremta indukcinio požiūriu [27], išskirtos semantinės temos, apimančios analizuotuose atsakymuose aiškiai išreikštas prasmes. Atsižvelgiant į žurnalo „Visuomenės sveikata“ straipsnių apimtį reikalavimus ir tyrimo tikslą, šiame straipsnyje pateikiami kokybinio tyrimo dalies rezultatai.

REZULTATAI

Tiriamieji. Išanalizavus 62 informantų atsakymus galima teigti, kad 59 atsakymuose aprašyti atvejai, apibūdinantys patirtą nepageidaujamą seksualinio pobūdžio dėmesį (3 – dėstytojo, 3 – kitų studentų, 8 – vadovo darbe, 9 – bendradarbių, 36 – nepažįstamų arba pažįstamų asmenų, su kuriais nesieja darbiniai ar profesiniai santykiai), 2 atsakymuose pateikti seksualinės prievartos atvejai ir 1 atsakymas – dėstytojo paslauga už paslaugą tipo seksualinis priekabiavimas. Teminės analizės rezultatai parodė, kad seksualiniam priekabiavimui priskiriamos ne tik teisinį apibrėžimą atitinkančios situacijos, bet ir seksualinio priekabiavimo situacijos viešosiose vietose, artimoje nukentėjusiųjų aplinkoje. Apžvelgiant rezultatus nustatyta neatitiktis tarp to, kas oficialiai laikoma seksualiniu priekabiavimu, ir to, ką nukentėję asmenys identifikuoja kaip tokį elgesį, taip pat pastebėta, jog kartais seksualinės prievartos atvejai gali būti sumenkinami ir neidentifikuojami.

Toliau pateikiamos informantų atsakymuose išryškėjusios temos, atskleidžiančios seksualinio priekabiavimo patyrimo suvokimą, subjektyviai vertinamas pasekmes ir taikytas seksualinio priekabiavimo įveikos strategijas.

Seksualinio priekabiavimo suvokimo dinamika

Abejojimas savo patyrimu. Nors teisėje seksualinis priekabiavimas apibrėžiamas kaip neigiamas pasekmes asmens psichologinei, emocinei savijautai turintis nepageidaujami seksualinio pobūdžio veiksmai, vis dėlto tyrimo rezultatai parodė, jog, net

ir suvokdami savo patirtį kaip nemalonią, keliančią baimę, nukentėję asmenys ne visada ją identifikuoja kaip seksualinį priekabiavimą ir yra linkę abejoti savo patyrimo suvokimu („Man buvo nemalonu, bet nepriėmiau to kaip labai rimto dalyko. <...> Supratau, kad tai kažkas rimto, tik po poros metų“ (moteris, 24 m.); „Keistas jausmas, primenantis sapno būseną. Ilgą laiką stengiausi to nesureikšminti, tačiau kuo toliau apie tai galvoju, tuo stipriau jaučiuosi pažeminta“ (moteris, 22 m.); „Buvo baisu, <...> galvojau, kad kažko nesuprantu, buvo neramu pervertinti situaciją“ (moteris, 27 m.); „Na manęs nelietė tada, ir galvojau, kad perdedu, kai prašo numerio ar bendrauja draugiškai. <...> Maniau, kad tai tiesiog draugiška ir *helpful*, bet pasąmonėj vis atrodo, kad čia keista, bet vėl galvoju, kad perdedu“ (moteris, 23 m.)).

Nors dabar visi informantai savo patirtį vertina kaip seksualinį priekabiavimą, tačiau tyrimo rezultatai leidžia manyti, jog šios patirties priskyrimas minėtam konstruktui gali būti suprantamas kaip ilgalaikis procesas, o pats patyrimas sukuria neapibrėžtumo būseną, kurios metu siekiama įsitikinti veiksmų interpretacijos teisingumu. Atsakymai taip pat parodo, kad egzistuojantis įsivaizdavimas, kaip turėtų atrodyti seksualinis priekabiavimas, taip pat apsunkina savo patirties identifikavimą ir verčia abejoti savo patyrimu tais atvejais, kai elgesys neatitinka išankstinių nuostatų.

Seksualinio priekabiavimo normalizavimas aplinkoje. Tyrimo rezultatai parodė, jog abejoti savo patyrimu skatina aplinkinių reakcijos nebuvimas bei seksualinio priekabiavimo, kaip tam tikram asmeniui įprasto elgesio, vertinimas („<...> galvojau, kad man tuo metu tiesiog iškilo neteisinga interpretacija. <...> kitos merginos nebuvo išreiškusios nepasitenkinimo tokiam gestui, todėl bandžiau ir aš toleruoti“ (moteris, 21 m.); „Kai tai nutiko pirmą kartą, nelabai sureagavau, buvau girdėjusi, kad šis instruktorius toks, bet nesureikšminau to <...>“ (moteris, 24 m.); „Bendra darbinė aplinka buvo tokia, kad mes visi neva jauni ir faini, nieko čia tokio neįvyko. Tuo metu to ir nesureikšminau, na, tipo pakabino, neišėjo, nuleido rankas. Grasinimų nebuvo. Bet pasisėdėjimai ant kelių turėjo būti lyg norma, kone draugiškumas. Dabar tai matau kitomis akimis. Buvau naivesnė“ (moteris, 29 m.)).

Seksualinį priekabiavimą palaikanti aplinka skatina ne tik toleruoti nepageidaujamą seksualinio pobūdžio dėmesį, bet ir ignoruoti savo savijautą, sumenkinti neigiamus potyrius, neleidžia kelti klausimų apie elgesio teisingumą nukentėjusiojo atžvilgiu. Kai trūksta aplinkinių žmonių palaikymo, net ir suvokiant, jog veiksmai yra netinkami, seksualinį

priekabiavimą bandoma toleruoti, manoma, kad veiksmai buvo suprasti klaidingai.

Socialiniam vaidmeniui prieštaraujantis elgesys. Informančių atsakymai taip pat parodė, kad priekabiautojo užimamas socialinis statusas turi reikšmingos įtakos reiškinių atpažinimui („Kai jis glostydavo man kojas, būdavo baisu, nes nežinojau, ko jis siekia. Jis visada su manimi elgdavosi labai tėviškai, globėjiškai, bendravimas buvo labai malonus, bet tada netikėtai pradėdavo mėtyti užuominas, liesti man kojas. Bijojau, nes žinojau, kad nuo jo tiesiogiai priklausau mano pažymiai, ir apskritai jis, būdamas labai svarbus žmogus savo padalinyje, galėjo pasirūpinti, kad būčiau išmesta iš universiteto“ (moteris, 24 m.); „<...> Kadangi priekabiautojas tuo metu buvo mano viršininkas, negalėjau patikėti, jog toks jo elgesys yra tiesa, mat darbinėje aplinkoje jis tikrai suformavęs puikų įvaizdį ir iš tiesų darbine prasme yra profesionalas“ (moteris, 27 m.)).

Atpažinti seksualinio priekabiavimo faktą sunku ne tik dėl įsivaizdavimo, kaip turėtų atrodyti seksualinis priekabiavimas, bet ir dėl priekabiautojo socialiniam statusui prieštaraujančio elgesio. Nors užsienio tyrimai rodo, jog lengviau atpažįstamos tos seksualinio priekabiavimo situacijos, kuriose priekabiautojas užima aukštesnes pareigas [28], vis dėlto, šio tyrimo duomenimis, asmeninis seksualinio priekabiavimo patyrimas vertinamas nevienareikšmiškai. Remiantis informančių atsakymais galima manyti, kad nukentėjusiųjų išankstinės teigiamos nuostatos priekabiautojo statuso atžvilgiu gali skatinti ieškoti ši statusą patvirtinančio elgesio ir kvestionuoti savo patyrimą, prieštaraujantį turimam įsivaizdavimui.

Žinių apie seksualinį priekabiavimą trūkumas. Reikšmingos įtakos savo patyrimo suvokimui ir įvardijimui turi paprasčiausias žinių apie seksualinį priekabiavimą trūkumas („<...> Nesupratau, kad toks elgesys – seksualinis priekabiavimas“ (moteris, 24 m.); „<...> Iš pradžių net nesuvokiau, kad dėstytojo elgesys buvo laikytinas priekabiavimu, man jis atrodė tiesiog keistas, bet labai draugiškas“ (moteris, 19 m.); „To nesureikšminau, nes nežinojau, kad tai gali būti laikoma priekabiavimu. Galvojau, kad pati prie to prisidedu ir atrodau lengvai prieinama <...>“ (moteris, 20 m.)). Informacijos apie seksualinį priekabiavimą trūkumas ne tik trukdo įvardyti savo patirtį, bet ir kartu susijęs su savęs kaltinimu ir siekiu prisitaikyti prie nemalonios situacijos.

Subjektyvus ir objektyvus seksualinio priekabiavimo vertinimas. Vis dėlto iš informančių atsakymų matyti, kad net suprantant, jog veiksmai atitinka

teisinį seksualinio priekabiavimo apibrėžimą, jie nebūtinai vertinami neigiamai ir asmeniškai interpretuojami kaip seksualinis priekabiavimas („Jeigu yra priekabiaujama, vadinasi, moteris patraukli. Viskas gerai. Galbūt priekabiavimai nebuvo rimti, bet sukėlė daugiau juoko ir pasitikėjimo savimi nei neigiamą emociją“ (moteris, 23 m.); „Mergina per internetą pastoviai vartoja žodžius kaip „myliu“ ir „bučiuoju“, skirtus man. Man tai nepatinka, aš tai jai pasakiau, tačiau tai jai nerūpėjo. Manau, kad tai tik žaidimas, todėl daug į tai nereaguavau. <...> Manau, kad neverta perreaguoti tokioje situacijoje. Fizinės prievartos nebuvo“ (vyras, 21 m.)).

Informančių atsakymai parodė, jog seksualinio priekabiavimo patirtis gali būti vertinama kaip nepakankamai rimta, o pats seksualinio pobūdžio dėmesys – kaip pagyrimas ir komplimentas. Šie informančių atsakymai atskleidžia ne tik vyraujančius įsitikinimus, jog seksualiniu priekabiavimu dažnai laikomi tik kraštutiniai prievartos atvejai, bet ir patvirtina, kad veiksmų priskyrimas seksualiniam priekabiavimui visuomet priklauso nuo individualaus suvokimo, todėl teisinį seksualinio priekabiavimo apibrėžimą atitinkantys veiksmai nebūtinai bus suvokiami kaip seksualinis priekabiavimas.

Apibendrinant galima pastebėti, kad savo patirties suvokimas ir jos įvardijimas kaip seksualinio priekabiavimo atvejo yra sudėtingas ir dinamiškas procesas. Jo metu nuo seksualinio priekabiavimo nukentėję asmenys abejoja savo patyrimu ir kelia sau klausimą, ar jų savijauta pagrįsta. Abejonės savo patyrimu ir sunkumai įvardijant savo patirtį kaip seksualinį priekabiavimą susijusios su įvairiais aplinkos veiksniais, tokiais kaip seksualinio priekabiavimo palaikymas aplinkoje, žinių trūkumas, socialinio vaidmens ir elgesio neatitiktis, įsitikinimai dėl seksualinio priekabiavimo. Vis dėlto elgesio priskyrimas seksualiniam priekabiavimui nereiškia, jog jį patyręs asmuo savo patirtį vertins kaip turinčią neigiamas pasekmes. Rezultatai taip pat atskleidė, kad patyrimas gali būti vertinamas kaip nepakankamai rimtas, o tai rodo oficialaus reiškinių apibrėžimo neatitinkantį seksualinio priekabiavimo suvokimą ir leidžia daryti prielaidą, jog subtilesnės seksualinio priekabiavimo formos tiesiog nepastebimos.

Subjektyviai suvokiamos seksualinio priekabiavimo pasekmės

Nesaugumo jausmas. Viena dažniausiai minimų seksualinio priekabiavimo pasekmių – atsiradęs poreikis kritiškai ir atsargiai vertinti aplinką ir vyrų

dėmesį („Nuolatos analizuoju kiekvieną situaciją ir galimą scenarijų, pvz., kažkur eidama tamsiu paros metu, apgalvoju įvairius galimus mano užpuolimo ar pagrobimo variantus ir kaip reikėtų apsisaugoti nuo jų, ką reikėtų daryti“ (moteris, 23 m.); „Po kiekvieno patirto seksualinio priekabiavimo tarsi norisi užsida-ryti savyje ir neiti į tokias dviprasmiškas vietas kaip naktinis klubas (o kai kuriems, kaip man, ten nori-si tiesiog pasišokti ir atsipalaiduoti) bei nevaikščioti vienai. <...> tapau dar labiau atsargesnė, uždaresnė, stengiuosi nepasitikėti bet kokiais žmonėmis, ypač tai susiję su vaikinais <...>“ (moteris, 19 m.); „Sten-giausi atsargiau bendrauti su nepažįstamais vyrais. Tam tikrose situacijose atsakyti ir elgtis santūriau, kukliau“ (moteris, 20 m.); „Pradėjau kiek atsargiau elgtis prie vyrų, kartais pasidarydavo nepatogu jiems pradėjus rodyti daugiau dėmesio“ (moteris, 27 m.).

Remiantis informančių atsakymais galima teigti, kad seksualinio priekabiavimo patirtis susijusi su mažesniu pasitikėjimu aplinkiniais ir didesne savo elgesio kontrole siekiant ateityje išvengti nenumatytų seksualinio priekabiavimo atvejų. Galima pastebėti, jog seksualinį priekabiavimą patyrę asmenys linkę riboti savo socialinį gyvenimą, išgyvena užpuolimo baimę.

Artimų santykių palaikymo sunkumai. Tyrimo rezultatų analizė parodė, kad seksualinio priekabiavimo patyrimas ne tik sutrikdo sąveiką su socialine aplinka („Būdavo sunku fiziškai arti savęs prisileisti žmones, net ir labai artimus, šeimos narius. Vėliau – vyrus“ (moteris, 32 m.)), bet ir paveikia nukentėjusiojo romantinių santykių kokybę, tampa sunku užmegzti naujus santykius ir palaikyti senus („Kurį laiką vengiau pasimatymų su vaikinais, kaltinau save dėl įvykio, nes maniau, kad nesugebėjau objektyviai įvertinti situacijos“ (moteris, 25 m.); „Labiau pradėjau pastebėti vaikinų seksualinį potraukį, kurį pajutusi sutrikdavau“ (moteris, 21 m.); „Pablogėjo santykiai su vyru. Jaučiuosi sudirgusi“ (moteris, 24 m.)). Informantės taip pat įvardijo neigiamą seksualinio priekabiavimo poveikį seksualinių santykių kokybei („Lytiniuose santykiuose būdavo sunku atsipalaiduoti. Bijodavau grubumo. Iki šiol labai svarbu, kaip mano partneris reaguoja, jei atsisakau lytiškai santykiauti“ (moteris, 20 m.); „Mylėtis galiu tik išgėrusi alkoholio, kitaip neatsipalaiduoju taip, kaip galėčiau <...>“ (moteris, 20 m.)).

Iš informančių atsakymų aiškėja, kad net ir tokio seksualinio priekabiavimo, kaip priekabiavimas dėl lyties arba nepageidaujamo seksualinio pobūdžio dėmesys, patyrimas gali reikšmingai paveikti asmens gyvenimo kokybę, sutrikdyti normalų socialinį

gyvenimą, reikšmingai paveikti seksualinius santykius. Informantų atsakymai leidžia daryti prielaidą, kad seksualinio priekabiavimo patyrimas susijęs ne tik su aplinkos, bet ir su savęs vertinimu, kiekvienus galimus santykius skatina matyti kaip grėsmę dar kartą išgyventi neigiamą patyrimą.

Išvaizdos ir kūno kontrolė. Duomenų analizė parodė, kad seksualinio priekabiavimo patirtis sukelia kaltės jausmą, susijusį su įsitikinimu, jog veiksmai buvo paskatinti patrauklios išvaizdos, todėl norint apsisaugoti nuo seksualinio priekabiavimo pasikartojimo didesnis dėmesys skiriamas išvaizdos kontrolei, kuria ma lyties požymius maskuojanti išvaizda („Kaip žmogus, kuriam patinka save išreikšti per stilių, tai priverčia mane gerokai susimąstyti, ar jei rengsiuosi vienaip ar kitaip iškels dėmesį <...>. Jeigu prieš tai neturėčiau jokios problemos apsirengti aptemptus džinsus, baltą maikę ir patogų užsegamą megztinį (kas yra labai įprasta apranga), dabar aš vietoj to bandysiu surasti drabužius, kurie yra labiau patogūs ir laisvi“ (moteris, 19 m.); „<...> nesinori atrodyti moteriškai, aš ir anksčiau to vengiau, bet norisi labiau atrodyti vidutiniškai, kad sunku būtų suprast lytį, kad nedarytų jokių išvadų, susijusių su lytimi“ (moteris, 20 m.)). Informantės įvardijo ne tik siekį kontroliuoti savo išvaizdą ir rinktis kitokį, jų manymu, neprovokuojantį aprangos stilių, bet ir pasikeitusius mitybos įpročius („Pasidariau labai baikšti, pradėjau nešioti tik apdribusius drabužius, nustojau valgyt“ (moteris, 21 m.); „Vargina amžinai mentaliai ruoštis ir vengti iššaukti tokias situacijas, negali normaliai visuomet būti atsipalaidavęs, nebent namie. <...> buvau šoke, verkiau, nustojau valgyti, arba vimdydavausi, kad ištraukti tą bjaurų jausmą iš savęs“ (moteris, 23 m.)). Tyrimo atsakymai rodo, kad seksualinio priekabiavimo patyrimo pasekmės siejamos su savo moteriškumo suvokimo pasikeitimu. Tradiciškai suprantamas moteriškumas, išorinis patrauklumas pradedamas vertinti kaip grėsmingas ir galintis provokuoti seksualinį priekabiavimą. Seksualinio priekabiavimo patyrimas siejamas su valgymo elgesio pasikeitimu, kuris gali būti suprantamas kaip išėjimas iš stresą keliančios situacijos.

Požiūrio į seksualinį priekabiavimą pokyčiai. Dalis informančių pastebi pasikeitusį požiūrį į seksualinį priekabiavimą, jį ima vertinti kaip rimtą socialinę problemą („Niekada negalvojau, kad seksualinio priekabiavimo [problema] yra tokia opi. Po asmeninio susidūrimo supratau, kad problema labai rimta. Pradėjau daugiau domėtis seksualiniu priekabiavimu, jo požymiais, kaip jį atpažinti. Labai daug pasakojau artimiesiems ir draugams apie savo patirtį. Norėjau,

kad ir kiti atpažintų seksualinio priekabiavimo situacijas ir patys pagalvotų, kaip elgtis tokiose situacijose. Nes aš tiesiog pasimečiau <...>“ (moteris, 28 m.)). Informančių atsakymai taip pat rodo, kad seksualinio priekabiavimo patyrimas siejamas su dažniau pasirenkama asertyvia reakcija į patiriamą diskriminaciją („Pradėjau aiškiau reaguoti į žodinių priekabiavimą, leisdama suprasti, jog tai yra neigiamas elgesys“ (moteris, 26 m.); „Į seksualinį priekabiavimą pastaruju metu (net ir iki tada, kai tai nutiko pirmą kartą) reaguju jautriai ir rimtai (moteris, 19 m.)). Informantės taip pat įvardija jaučiamą socialinę atsakomybę užkirsti kelią seksualiniam priekabiavimui („Manau, kad turėjau elgtis daug griežčiau, o vėliau kreiptis į policiją, nes dėl tokios mano reakcijos jis liko nesuvokęs, kad daro nusikaltimą, kuris nėra toleruotinas. Galbūt dėl tos pačios priežasties jis vėliau taip elgėsi ir su kitomis merginomis“ (moteris, 25 m.); „<...>Aš tik nežinau, kaip kitas merginas įspėti, nes gal jis mano, kad mes, jaunos, naivios ir visko bijančios studijų mergaitės, esame keblioje situacijoje, jis atseit padeda <...>“ (moteris, 23 m.)).

Tyrimo atsakymai rodo, kad pasikeičia ne tik jau anksčiau įvardytas savęs ir aplinkos vertinimas, bet stebimi ir požiūrio į seksualinio priekabiavimo problemą pokyčiai. Nemaloni patirtis skatina aktyviau reaguoti į pasikartojusias priekabiavimo situacijas, kartu stebimas noras apsaugoti kitas potencialias seksualinio priekabiavimo aukas jas įspėjant arba užkertant kelią tolesniems priekabiautojo veiksams.

Atsakas į seksualinį priekabiavimą

Pasyvus atsakas. Tyrimo rezultatai parodė, kad nepriklausomai nuo seksualinio priekabiavimo formos informantės dažniausiai stengiasi ignoruoti nepageidaujamą seksualinio pobūdžio dėmesį arba vengia kontakto su priekabiautoju („Nežinojau, ką jam pasakyti. Norėjau jį apšmeižt, sumenkint, nes ką tik tą padarė su manimi, tačiau nesugalvojau, ką pasakyti, tad tylėjau“ (moteris, 21 m.); „Man tai pasirodė per daug nepriimtina, nežinojau būdo, kaip paaiškinti, kad nepatinka taip, todėl neilgai trukus išėjau iš klubo“ (moteris, 21 m.); „Per pertraukas vengiu situacijų ir vietų, kur galėčiau sutikti vadovą <...>“ (moteris, 23 m.); „Bandžiau nukreipti žvilgsnį ir apsimesti, jog tai nevyksta“ (moteris, 20 m.); „Ignoravau arba mesdavau kritišką žvilgsnį į kursioką“ (moteris, 24 m.)). Atsakymai rodo, kad gali būti vengiama tiek fiziškai, kai siekiama pasitraukti iš nemalonios situacijos, tiek ignoruojant tokį elgesį, apsimetant, jog nesusiduria ma su nemalonia situacija.

Pasyvus ir konfrontacijos nereikalaujantis informančių atsakas į seksualinį priekabiavimą – bandymas sumenkinti tokį elgesį ir juokavimas („Manau, kad tai tik žaidimas, todėl daug į tai nereagavau. <...> Pajuokaudavau žaismingai, įžeisdavau, (Banter) angl.“ (vyras, 21 m.); „Šypsojau, numesdavau kokį juokelį, jei tai būdavo žodinis priekabiavimas, jei liesdavo kojas, kartais tiesiog važiuodavau toliau, kartais pasakydavau, kad man tai trukdo“ (moteris, 24 m.)).

Aktyvus atsakas. Iš informančių atsakymų aiškėja, kad kai kuriais atvejais jos bandė informuoti priekabiautoją apie jo veiksmų nepageidaujamumą bei pranešti apie seksualinį priekabiavimą atsakingiems asmenims („Aiškiai parodžiau, kad man tai nepatinka ir kad man nejuokinga“ (moteris, 32 m.); „Bandžiau paaiškinti, jog tai nėra tema, kuria man norėtusi su juo diskutuoti, <...> tiesiog nutraukiau santykius su juo“ (moteris, 37 m.), „<...> darbovietės viršininkas (mano ir priekabiautojo vadovas) žino apie šią problemą ir jau ne kartą ėmėsi veiksmų siekdamas ją sustabdyti (kalbėjosi su asmeniu ir t. t.)“ (moteris, 26 m.)).

Nors patyrus seksualinį priekabiavimą rekomenduojama informuoti priekabiaujantį asmenį, kad veiksmai nėra pageidaujami, arba apie tokį elgesį pranešti atsakingiems asmenims (vadovui, lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai), vis dėlto tik retais atvejais nuo seksualinio priekabiavimo nukentėję asmenys nurodė tiesiogiai konfrontavę su priekabiautoju ir ėmęsi teisinių veiksmų ar informavę darbo vietoje atsakingus asmenis.

Keli reakcijos į seksualinį priekabiavimą būdai.

Informantų atsakymų analizė parodė, kad daugeliu atvejų nuo seksualinio priekabiavimo nukentėję asmenys panaudoja kelis atsako į seksualinį priekabiavimą būdus („Bijojau kam nors apie tai pasakyti, vengiau likti dviese vienoje patalpoje su priekabiautoju, pakeičiau darbą. Po kiek laiko sužinojau, jog tas pats asmuo priekabiauja prie kitos pavaldinės. Kreipėmės į teisėsaugą“ (moteris, 27 m.); „Tiesiog stengiausi kaip įmanoma mažiau reaguoti į vadovo veiksmus, jį ignoruoti. Pasipisakodavau draugams. <...> Stengdavau vengti tiesioginio kontakto su vadovu, jei jis bandydavo kažkaip pabendrauti, įteikti savo dovanas ar gėles, aš nedėkodavau, priimdavau su kaip įmanoma neutralėse veido išraiška ir stengdavau parodyti, kad man to nereikia. <...> į vadovą negalėdavau net pažiūrėti, pastebėjau, kad pradėjau vengti akių kontakto. Taip pat stengdavau laikytis atstumo, muistydavau, jeigu jis prieidavo arčiau. Gal net išreikšdavau nepasitenkinimą veidu

(surauktos lūpos, suraukta kakta, akių vartymas), taip pat „caksėdavau“, atsidusdavau. Dažnai neatsakinėdavau pilnais žodžiais, o tik „mhm“, „aha“ (moteris, 28 m.); „Pasipasakojau patikimam kolegai. Viską papasakojau vyrui ir artimiems draugams. Pradėjau domėtis seksualinio priekabiavimo tema. Pradėjau būti itin šalta viršininkui ir visas temas kreipti tik link darbo, nors ir esu spaudžiama atskleisti informaciją apie savo asmeninį gyvenimą, pomėgius ir t. t.“ (moteris, 24 m.)).

Atsako į seksualinį priekabiavimą būdai pasirenkami atsižvelgiant į situacijos pokyčius ir jos rimtumą. Siekiant parodyti seksualinio priekabiavimo nepageidaujamumą nepasitenkinimas elgesiu išreiškiamas netiesiogiai, kartu ieškoma socialinės aplinkinių žmonių paramos, siekiama gauti daugiau informacijos apie seksualinio priekabiavimo problemą. Atsakas į priekabiavimą pasirenkamas atsižvelgiant į situacijos ypatumus, neveiksminga reakcija pakeičiama kita, aplinkybes atitinkančia reakcija.

REZULTATŲ APTARIMAS

Kokybinis tyrimas atskleidė, kad nuo seksualinio priekabiavimo nukentėję asmenys dažnai abejoja savo patyrimo tikrumu ir yra linkę sumenkinti savo neigiamus jausmus, kaltinti save, tačiau kartu nuolat analizuoja ir permąsto šią patirtį, ilgainiui ją priskiria seksualiniam priekabiavimui. Tyrimo rezultatai parodė, jog ne visada nepageidaujamas seksualinio pobūdžio elgesys identifikuojamas kaip seksualinis priekabiavimas. Informantų atsakymai rodo, kad pirmiausia ši patirtis išgyvenama kaip nemaloni būseną, atsiradusi dėl iš pažiūros draugiško ar pernelyg familiaraus, asmeniško priekabiautojo elgesio, kurio tikslą sunku suprasti. Neatitiktis tarp matomo elgesio, kuris gali pasirodyti tiesiog draugiškas, ir vidinės savijautos skatina abejoti savo patyrimu. Rezultatų analizė atskleidė, jog sunkumai savo patirtį identifikuojant kaip seksualinį priekabiavimą susiję su kylančiomis abejonėmis dėl elgesio interpretacijos. Šias abejones skatina aplinkinių žmonių neigiamos reakcijos į seksualinį priekabiavimą nebuvimas, taip pat žinių apie seksualinį priekabiavimą trūkumas. Nors skirtingi tyrimai rodo, kad aukštesnes pareigas užimančio asmens seksualinis priekabiavimas lengviau atpažįstamas nei to paties socialinio statuso asmens [28], vis dėlto šio tyrimo rezultatai parodė, jog aukštesnis socialinis priekabiautojo statusas gali būti vienas iš veiksnių, trukdančių tinkamai identifikuoti priekabiavimą. Informantų atsakymai atskleidė, kad elgesys, neatitinkantis priekabiautojo socialinio

vaidmens (pvz., profesionalus vadovas, geras dėstytojas), skatina abejoti savo patyrimo tikrumu. Šio tyrimo rezultatai iš dalies patvirtina kitų tyrėjų rezultatus, parodančius, kad subtilesnės seksualinio priekabiavimo formos yra identifikuojamos sunkiau [29, 30]. Tyrimo dalyvių atsakymai pagrindė, jog seksualinis priekabiavimas siejamas su nepageidaujamu fiziniu kontaktu, kurio nebuvimas taip pat kelia abejonių dėl elgesio vertinimo.

Tyrimo rezultatų analizė atskleidė neigiamas ilgalaikes seksualinio priekabiavimo pasekmes. Seksualinio priekabiavimo patyrimą informantės sieja su nesaugumo jausmu ir baime, jog ateityje elgesys pasikartos. Padidėjęs nesaugumo jausmas skatina atsargiai ir kritiškai vertinti potencialiai grėsmingas situacijas, kurti blogiausio galimo varianto scenarijus. Kitų autorių tyrimai taip pat patvirtina, kad moterų gatvės priekabiavimo patirtis susijusi su nesaugumo jausmu ir didesne seksualinės prievartos baime [31]. Rezultatų analizė parodė, jog seksualinio priekabiavimo patirtis susijusi su pasikeitusiu požiūriu į savo išvaizdą ir noru atrodyti mažiau patraukliai bei moteriškai, šitaip siekiant apsisaugoti. Šie rezultatai kartu atskleidžia ir nukentėjusiųjų savęs kaltinimą dėl patirtos seksualinio priekabiavimo. Kitų autorių tyrimai patvirtina, kad seksualinio priekabiavimo patirtis susijusi su labiau išreikštu gėdos dėl kūno jausmu ir kūno stebėjimu [17, 31].

Šio tyrimo rezultatai, patvirtindami kitų autorių tyrimų rezultatus [17, 32–34], parodė, kad informantai į seksualinį priekabiavimą dažniausiai reaguoja pasyviai, t. y. taiko į emocijas nukreiptą įveiką (priekabiavimą ignoruoja, vengia kontakto su priekabiautoju, sumenkina elgesio reikšmingumą, taip pat ieško socialinės aplinkinių žmonių paramos). Aktyvus atsakas į seksualinį priekabiavimą atspindi aktyvius veiksmus bandant nutraukti nepageidaujamą elgesį (tiesiogiai išreiškiant nepasitenkinimą situacija, apie elgesį informuojant atsakingus asmenis) ir gali būti vertinamas kaip į problemos sprendimą nukreipta įveika, tačiau toks veikimo būdas pasirenkamas palyginti retai [8]. Svarbu pastebėti ir tai, jog susidūrę su seksualiniu priekabiavimu asmenys taiko keletą atsako į seksualinį priekabiavimą būdų, kurie keičiasi priklausomai nuo priekabiautojo veiksmų ir reakcijos.

Vis dėlto ne visi tyrimo rezultatai sutapo su užsienio šalių tyrimais. Šio tyrimo rezultatai suteikė naujų įžvalgų ir perspektyvų tolesniems tyrimams seksualinio priekabiavimo tema ir parodė, kad seksualinio priekabiavimo patirtis turi reikšmingos įtakos romantinių ir seksualinių santykių kokybei.

Apibendrinant galima teigti, kad seksualinio priekabiavimo patirties suvokimas gali įvykti palaipsniui vertinant savo išgyvenimus, o jo pasekmės taip pat nėra suvokiamos iš karto po įvykio. Tai gali būti suprantama kaip procesas, kurio metu nuo seksualinio priekabiavimo nukentėję asmenys įprasmina savo išgyvenimus. Seksualinis priekabiavimas turėtų būti vertinamas kaip skaudi ir ilgalaikės pasekmės paliekanti patirtis, keičianti požiūrį į save, aplinką ir kitus žmones.

Reikia pasakyti, kad šis tyrimas turi tam tikrų ribotumą, todėl pateikiami rezultatai turėtų būti vertinami kaip atspindintys specifinę žmonių grupę ir nebūtinai rodantys bendras tendencijas. Dėl pasirinkto tyrimo pobūdžio ir kokybinio tyrimo klausimų, pateikiamų internetu, neužtikrinta, kad tyrime dalyvautų tik jauno suaugusiojo amžiaus asmenys, todėl kai kurie atsakymai į tyrimo klausimus neanalizuoti. Kaip ir daugelyje tyrimų, informantų atranka buvo atliekama patogiosios atrankos būdu ir sniego gniūžtės principu, vadovaujantis prielaida, kad tyrime dalyvaus su informuotame sutikime pateikta informacija susipažinę asmenys, įvertinę savo tinkamumą jame dalyvauti. Nepaisant šių ribotumų, tyrimo rezultatų analizė suteikia ir naujų idėjų ateities tyrimams, kuriuose didesnis dėmesys galėtų būti skiriamas seksualinio priekabiavimo patyrimo ir pasitenkinimo romantiniais bei seksualiniais santykiais temai.

IŠVADOS

1. Seksualinio priekabiavimo patirtis nesuvokiama iš karto, abejonėms dėl šio patyrimo įtakos turi seksualinio priekabiavimo normalizavimas aplinkoje,

žinių apie šį reiškinį trūkumas, klaidingi įsitikinimai dėl seksualinio priekabiavimo, priekabautojo socialinio vaidmens neatitinkantis elgesys.

2. Seksualinį priekabiavimą patyrę asmenys nurodo ateityje dažniau jausdavę susirūpinimą dėl savo saugumo, taip pat susidūrė su sunkumais užmegzdami ir palaikydami romantinius ir seksualinius santykius. Seksualinio priekabiavimo patirtis susijusi su didesniu susirūpinimu dėl savo išvaizdos bei pasikeitusiu ir rimtesniu požiūriu į seksualinio priekabiavimo problemą.
3. Seksualinį priekabiavimą patyrę asmenys dažniausiai taikė pasyvų atsaką ir nepageidaujamą seksualinio pobūdžio elgesį ignoravo, menkino, juokavo, vengė priekabautojo, taip pat ieškojo socialinio palaikymo. Tyrimo dalyviai rečiau reagavo aktyviai ir tiesiogiai konfrontavo su priekabautoju. Siekdami išvengti nepageidaujamo seksualinio pobūdžio informantai naudojo daugiau nei vieną reakcijos į seksualinį priekabiavimą būdą priklausomai nuo situacijos pokyčių.

Straipsnis parengtas vykdant mokslinį tyrimą „Studentų seksualinio priekabiavimo patyrimas ir subjektyviai vertinamas taikytų įveikos strategijų efektyvumas“ (sutarties Nr. 09.3.3.-LMT-K-712-10-0185), finansuojamą Europos socialinio fondo lėšomis pagal priemonę Nr. 09.3.3- LMT-K-712 „Mokslininkų, kitų tyrėjų, studentų mokslinės kompetencijos ugdymas per praktinę mokslinę veiklą“.

Straipsnis gautas 2019-04-05, priimtas 2019-05-10

Literatūra

1. Lietuvos Respublikos Seimas, 1998. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.746227138BCB/TAIS_478625> [žiūrėta 2019-03-21].
2. Vengalė-Dits L. Metodinės rekomendacijos dėl seksualinio priekabiavimo ir priekabiavimo dėl lyties bei nurodymo diskriminuoti prevencijos. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Vilnius, 2012.
3. Fitzgerald LF, Gelfand MJ, Drasgow F. Measuring Sexual Harassment: Theoretical and Psychometric Advances. *Basic and Applied Social Psychology*. 1995;17(4):425-445.
4. Fairchild K, Rudman LA. Everyday Stranger Harassment and Women's Objectification. *Social Justice Research*. 2008;21(3):338-357.
5. Facts Behind MeToo Movement: A National Study on Sexual Harassment and Assault. Reston. Virginia, 2018.
6. European Union: European Agency for Fundamental Rights, Violence against women: an EU-wide survey, 2014. Prieiga per internetą: <<http://www.refworld.org/docid/5316ef6a4.html>> [žiūrėta 2019-03-26].
7. Vagonis A, Gečienė A, Steiblienė V. Perceptions of sexual harassment experience during residency training: relations with gender, marital status, anxiety and depressive symptoms and quality of life. *Biological Psychiatry & Psychopharmacology*. 2015;17(2):47-52.
8. Latcheva R. Sexual Harassment in the European Union: A Pervasive but Still Hidden Form of Gender-Based Violence. *Journal of Interpersonal Violence*. 2017;32(12):1821-1852.
9. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2014. Prieiga per internetą: <<http://lygybe.lt/data/public/uploads/2016/01/lgkt-ataskaita-2014.pdf>> [žiūrėta 2019-03-26].
10. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2015. Prieiga per internetą: <<http://lygybe.lt/data/public/uploads/2016/04/lygiu-galimybiu-kontrolieriaus-tarnybos-2015-m.-ataskaita.pdf>> [žiūrėta 2019-03-26].
11. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2016. Prieiga per internetą: <<http://lygybe.lt/data/public/uploads/2017/07/lygiu-galimybiu-kontrolieriaus-2016m.-veiklos-ataskaita.pdf>> [žiūrėta 2019-03-26].
12. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2017. Prieiga per internetą: <<https://lygybe.lt/data/public/uploads/2018/03/lygiu-galimybiu-kontrolieriaus-2017-m.-veiklos-ataskaita.pdf>> [žiūrėta 2019-03-26].

13. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2018. Prieiga per internetą: <<https://lygybe.lt/data/public/uploads/2019/03/lgk-2018-m.-veiklos-ataskaita-.pdf>> [žiūrėta 2019-03-26].
14. McDermut JF, Haaga DAF, Kirk L. An Evaluation of Stress Symptoms Associated with Academic Sexual Harassment. *Journal of Traumatic Stress*. 2000;13(3):397.
15. McGinley M, Wolff JM, Rospenda KM, Liu L, Richman JA. Risk factors and outcomes of chronic sexual harassment during the transition to college: Examination of a two-part growth mixture model. *Social Science Research*. 2016;60:297-310.
16. Street AE, Stafford J, Mahan CM, Hendricks A. Sexual harassment and assault experienced by reservists during military service: Prevalence and health correlates. *Journal of Rehabilitation Research & Development*. 2008;45(3):409-419.
17. Fairchild K, Rudman LA. Everyday Stranger Harassment and Women's Objectification. *Social Justice Research*. 2008; 21(3):338-357.
18. Fredrickson BL, Roberts TA. Objectification Theory: Toward Understanding Women's Lived Experiences and Mental Health Risks. *Psychology of Women Quarterly*. 1997;21:173-206.
19. Calogero RM. Objectification theory, self-objectification, and body image. Cash TF. (Eds.). *Encyclopedia of Body Image and Human Appearance*. 2012;574-580.
20. Pina A, Gannon TA, Saunders B. An overview of the literature on sexual harassment: Perpetrator, theory, and treatment issues. *Aggression & Violent Behavior*. 2009;14(2):126-138.
21. Rochlen AB, King EB, Kearney LK. Male Gender Role Conflict, Sexual Harassment Tolerance, and the Efficacy of a Psychoeducative Training Program. *Psychology of Men and Masculinity*. 2004;5(1):72-82.
22. Harris R, Cormack D, Stanley J, Rameka R. Investigating the Relationship between Ethnic Consciousness, Racial Discrimination and Self-Rated Health in New Zealand. *PLoS ONE*. 2015;10(2):1-15.
23. Kibret TB. Health-Related Behaviors, Health Consciousness and Psychological Wellbeing among Teaching Faculty in Jimma University, Ethiopia. *Clinical and Experimental Psychology*. 2015;2(1).
24. Lietuvos studentų sąjunga. Psichologinės studentų būklės ir pagalbos tyrimas, 2018. Prieiga per internetą: <<http://www.lss.lt/wp-content/uploads/2013/01/PSB.pdf>> [žiūrėta 2019-03-12].
25. Pathak A. A study of sexual harassment and coping behavior. *Indian Journal of Health & Wellbeing*. 2015;6(3):344-349.
26. Markham AN. Internet communication as a tool for qualitative research. Silverman D. (Eds.). *Qualitative research: Theory, method and practice*. 2004;95-124.
27. Braun V, Clarke V. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*. 2006;3(2):77-101.
28. Bursik K, Geffer J. Still Stable After All These Years: Perceptions of Sexual Harassment in Academic Contexts. *The Journal of Social Psychology*. 2011;151(3):331-349.
29. Osman SL. Victim Resistance: Theory and Data on Understanding Perceptions of Sexual Harassment. *Sex Roles*. 2004;50(3/4):267-75.
30. Oshe DM, Stockdale MS. Age Comparisons in Workplace Sexual Harassment Perceptions. *Sex Roles*. 2008;59:240-253.
31. Davidson MM, Gervais SJ, Sherd LW. The Ripple Effects of Stranger Harassment on Objectification of Self and Others. *Psychology of Women Quarterly*. 2015;39(1):53-66.
32. Scarduzio JA, Sheff SE, Smith M. Coping and Sexual Harassment: How Victims Cope across Multiple Settings. *Archives of Sexual Behavior*. 2018;47(2):327-340.
33. Chaiyavej S, Morash M. Reasons for Policewomen's Assertive and Passive Reactions to Sexual Harassment. *Police Quarterly*. 2009;12(1):63-85.
34. Herrera MC, Herrera A, Expósito F. To Confront Versus not to Confront: Women's Perception of Sexual Harassment. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*. 2018;10(1):1-7.

Analysis of subjectively perceived sexual harassment experiences, responses to sexual harassment and sexual harassment consequences of young adults

Monika Čeponytė, Kristina Žardeckaitė-Matulaitienė
Vytautas Magnus University

Summary

Aim. To reveal the subjective experiences of sexual harassment, the perception and the consequences of this experience and the chosen response to this experience of young adults.

Methods. The study that was conducted on February-March of 2019 involved 62 participants (60 women and 2 men) aged 18 to 40, who have experienced sexual harassment no less than 6 months ago. Convenient sampling was used. In order to reveal the subjective perception of sexual harassment experience and related factors, the thematic analysis was used to analyze answers of 62 participants who voluntarily answered open-ended questions.

Results. According to the results, participants who have experienced sexual harassment face difficulties in identifying their experience as such and tend to question their negative experiences, also lack information of sexual harassment, and do not know how to perceive behavior contrary to harasser's social status. The experience of sexual harassment is associated with difficulties in the romantic and sexual relationship, a change in attitude to one's appearance, as well as a prolonged sense of insecurity and a restriction of victims' mobility, a greater interest in the problem of sexual harassment. Data analysis also showed that sexual harassment is most often reacted by ignoring or avoiding contact with the harasser, indirectly expressing dissatisfaction with behaviors, and using a less assertive response to sexual harassment.

Conclusions. The experience of sexual harassment and the perception of this experience are long-term processes that are influenced by a variety of environmental factors and information about sexual harassment. Even after the end of sexual harassment, this experience can be re-experienced and ruminated, so it does not end with the end of unwanted sexual behavior. One-time experience of sexual harassment can have a significant impact on the victim's personal and social life and impacts self and environmental perception. The consequences of sexual harassment experience are related to the changed perception of sexual harassment problem, self-appearance, and the difficulties in developing and maintaining social relationships. Most often, passive response to sexual harassment is chosen, and more than one type of reaction to sexual harassment is used, depending on the specificities of the situation.

Keywords: perception and consequences of sexual harassment, response to sexual harassment, young adults.

Correspondence to Kristina Žardeckaitė-Matulaitienė
Vytautas Magnus University
Jonavos str. 66/328, LT-44171 Kaunas, Lithuania
E-mail: kristina.zardeckaitė-matulaitienė@vdu.lt

*Received 5 April 2019,
accepted 10 May 2019*